
ދިވެހި އަދީބުން 1



ރިވެތި އަރީޅުން

I

ދިވެހިބަހާއި ތާރީޚަށް ޚިދުމަތްކުރާ ޤައުމީ މަރުކަޒު
8 ޖުލައި 1993

"ދިޔޫމުގެ ހުރިހައި ބައްލުމަކެއް ތިބޭގޮތަށް ދިރުވުމަށް ތިބޭނެ ވިދާޅުވެއްޖެ
ގައިމު ކަމުދާކަމެއެވެ. މިފަދަކަމުގެ ހައްދަވައިދޭތޯއި ދިޔުން ނުވަތަ ދިޔޫމުގެ
ބައްއާދަވެސް ޒާޔާރު ހަދައިގެން ނުވަތަ ތިޔާރުކުރުގެން ނުވަތަ އެނގުނުވެސް
ގަތަކުން ތައްއިދުކުރުގެން މިއުޖޫދު ގޮތުގައި ބޭނުން ކުރުވާނީ ވެރިކަމުގެއެވެ."



މިޔަ ފޮތް، ނަޝަރުކުރީ އެންމެ ފުރަތަމަ ފާހަގަ ކުރެވޭ ޖުމްހޫރިއްޔާގެ
ދުވަހުގެ މުނާސަބަތުގައި އެކުލަވައި ލެވުނު ފޮތެކެވެ.

މިފޮތުގައި ހިމަނާފައި ވާނީ ދިވެހި ކާބަފައި އަދީބުންގެ ތެރެއިން
5 ބޭފުޅެކެވެ. އެއީ:

1- އަލްވަޒީރު އިދުރީސް މުޙައްމަދު ދީދީ ކަލޭގެފާނު
2- ބަނޑޭރި ހަސަން މަނިކުފާނު
3- އައްސައްޔިދު މުޙައްމަދު ޖަމާލުއްދީން ނައިބުތުއްތު
4- އަލްވަޒީރު އަޙްމަދު ކާމިލް މަނިކުފާނު
5- މައުމޫނު ކޮއްވާދީދީ
6- ފަސޭހަ ޝަރަފުއްދީން ހަސަން ބަޔަކު ލިޔުއްވާފައިވާ ބައެއް ވާހަކަތައް.

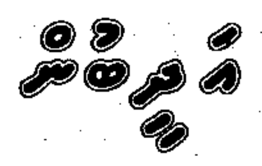
ދިވެހިބަހައި އަދަބަށް އެބޭފުޅުން ކުރެއްވި ހިދުމަތުގެ ހެޔޮ ބަދަލު
ދެއްވާށެވެ. އާމީން!

އަދަބާއި އަދަބުގެ ޢިލްމު

އަދަބަކީ މީހާގެ ދުނިޔޭގެ ވިސްނުން އިސްތިއުމާލުކޮށް އަދި ދިރުއްވާ ބަޔާން
އެއީ ހުނަރެއް އަދަބީ، ބަހުގެ އަދަބީ ސިފަތަކެއް ބަހުން ކިޔުމަށް ގެއްލުމެއް
އަދަބަކީ، ދީނާ ކަނޑައެޅި ވާހަކަ ބަސް ބަސްތަކެއް ކުރުމުގެ ސިފަތަކުން ކުރެ އެނގޭނެ
ގޮތުގެ. އަދި އެކަށީ ކުރުން ދީނާ ސިފަތަކުން ލިޔުއްވުން ދުނިޔޭ ކަށް ކަމަކަށެވެ.

އިތުރުކަން ހާސް ހަތަރުގެ ގޮތަކީ ފިޔަވާ ވާނީ ކަނޑައެޅިއަ ބަހުގެ ގުޅިގެން
ފުރިހަ ހޭދަކޮށް އަދުވަރު ދިވެހި ކުރުން ގޮތް ބަސްތަކުގެ އަދުވަރު ތާރީޚީ އެކަމަ
ދިވެހިރާއްޖޭ ބިޔާ ބަސްކަމުގެ ބަހުތަކެވެ. އަދި އެކަށީ ސާހިބުކަން ބަހަން
ކަނޑައެޅިގެން ބަހުން ކަނޑު ގުޅިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަށް ދިރި ޒާތުކުރުގެ
ގޮތް ބަހު ބަހުގެ ދިރުނު ކަމުގެ. އެހެން ވަކިކަމަކީ ކަނޑައެޅިގެން އެގޮތުގެ
ހިތް އަޅުގެ ހަކުރު ހިތްދަޅި ބަހުގެ އެހެން ފަހު ސާއިރު ވެއްދިއްޔާ ދެކު
ބަހުރުވައި ދިރި ބަހުރުވައެވެ. ބަސް ދަށް ވަނަ އަދަބީ ހެޔޮބަހެވެ. ހޭދަކުރާއި
ދިރުނުގައެވެ. ހިތް ވަރަށްގައެވެ. ދުނިޔެ ކަނޑު އާއިލާގެ އަދަބެވެ.

އަދަބުގެ އިތުރު ދުބަގުރުޅާއި ފުރިހަމަކަން އެހެނަ ހިތްތައް، ފާހަގަކުރު
ބަހުރުވަކަން އެހެނަ ދިރުނާ، ސިފަތަކުން ދިރިއުޅުން ބަސްކުރެ ބަހުން ވެއެވެ. އަދަބުގެ
އިތުރުގެ ތަރައްގީ ވަރަށް ކަމަށް ކުރިއަށް ގެނައެވެ.



އަދީބުންނަކީ، އެބަހަކާއި ވާހަކަ ދައްކައިދޭ ދުނިޔާއަށް އެކު އެބަހައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ބަސްތުގެ ހިންގަވާ ދަރަނި ޖުމްލަވެ. އުޅޭހައިގެ ބަހުން ތަކުވ ދަރަނި ތަރުޖަމާ ކުރުމުގެ މަސައްކަތް ކުރުމެވެ. އަދި، ހެކިބަސް ދައްކާ ގޮތް ދަސްކޮށް ދިނުމެވެ. އަދީބުން ކުރާ ކަންތައް ދަރަނި ބަސް ބޭނުންކޮށް ދިނުމެވެ. ދަރަނީގެ ބަހުން އެކި ގޮތްގޮތަށް ވާހަކަ ދައްކާ ގޮތް ދަސްކޮށް ދިނުމެވެ.

"އަދީބަކީ ދުނިޔޭގެ ހަޤީޤީ ތަރުޖަމާނެއް އެކު މުޅި ދުނިޔެއެވެ.

ދުނިޔާއާއި ފުރަތަމަ ދުނިޔޭގެ ތަރުތީބުން ލިޔުއްވި ބަޔާނެވެ. ނަމަވެސް އެކި ދުވަސްވަރު އެކި ފަރާތްތަކުން ދުނިޔޭގެ އެކި ތަރުޖަމާތައް އަދީބުން ދުނިޔޭގެ ތާރީޚުން ފެނި ގެންދެއެވެ." އެކަމަކު ބަޔަކު ބުނެއެވެ، "ހަރުގަނޑު އެއް ނަފްސެއް ފަސްކުރެވޭ ނުކުޅެދޭނެ ފަރާތެއް، ވަރުގަދަ ގޮތެއް ނުލިބޭނެއޭ" މިފަދަ ގޮތަށް ބުނެ ނަސޭހަތްދީ ދިނުމެވެ.

އަލްވަޒީރު އެދުރު ޢުމަރު މާފަތްކަލޭގެފާނު

މީނީ، ހިޖުރައިން 12 ވަނަ ގަރުނުގެ ތެރޭގައި އުޅުއްވި ބިލްފިލުވި ގަސްދުކިޔެވިއެވެ.
މީނާގެ ހަދަކުރަމުން ގަންނަން އަދި ... ތާރީޚު ހިފާ ދަރިވަރު ފަރާތެވެ. މިބަސްގައި
ތާރީޚު މިހާރު ދިވެހިންގެ އަސްލުތަކަށް ތައްޔާރުވެ.

މިފޮތުގައިވަނީ އިސްލާމީދީނުގެ އަޤީދާތަކައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ގަވާއިދުތަކެވެ.
ނަމާދުކުރުމާއި އަޅުކަން ކުރުމުގެ ގަވާއިދުތަކެވެ. އެގޮތުން ދިވެހި ގަވާއިދާއި އަދަބާއި
ޝަރުޢީ ގަވާއިދެވެ.

މިފާނަކީ އަމިއްލަ ބަސްމަގުދެވޭން އަދި އާދަކާރު ބަސްބަސް ކަން އަދި
ގޮތުގެ ބަރުމައް ކަމުގައިވާ ދަރިވަރުންނެވެ. މިފާނަކީ 300 އަހަރު ދަރިވަރު އުޅުއްވި.
މިފާނު ވަފާތުވެވަޑައިގަތީ ހ.1150 ގައެވެ.

އެދުރު ޢުމަރު މާފަތް ކަލޭގެ ފާނުގެ، ދަރި އާމިނާ ކަނބަލުން ބަލައިވާން
ޖަހާއެވެ.

މިފާނު ދަރިވަރުންނަށް ކިޔަވައިދެއްވި ބަސްތަކުގެ އަޤީދާތަކާއި، ކާފިރު ހަދަ ކިޔަވާކަން
މާލޭ ބަރުމުގެ ނަމަ ގޮތް. މިކަން މިކަން އާދަޔާ ވަކި ގޮތުގެ ދަރިވަރުންނަށް ހިޔަސަލައިދެއްވަން
ފިނި ބަސްދަރިވަރުން ކަމަކަށް ދަރިވަރުގެ މުޢައްލިމް ދަރިވަރުގެ އަސަރު ފުރަތަމަ ކަމަށްޓަކައި ސަމާލު
ކަމުން ބަސްފޮތް މިކަމުގެ ފާހަގަ. އަދިވެސް އަރުގަނޑުމަށްވާގޮތް އެވަނަގޮތަށް މާލިކާގައި
ކިޔައި އަދި ދަރިވަރުގެ ކިޔަވައިދޭ ބަސްތަކުގެ އަސާސްތަކަށް ކާފިރު އަކަށް މުޤާބިލު
ސަލާމަތްކުރުމަށް ނިކުމެވުނެވެ. ކަރުގެ ދަރިވަރުގެ ބަޔަކު މިސާލު ކުރައްވައި ދެއްވެ.

އަދަބަސް ރައިވަރު

އިރުއިރުވީ އިރުން ވާ ދިރިހުރިބެލުމަސް ކަސްރު ދުވާ.
ހިރިއުފުލި ކަސްދުވެވެން ދާ ނިރިގަނޑު ވަވަން ކަރި ފަވާ
މިރިހުވާ ގޮތޮލި ކަރިވާ ފަރި އަހުރުހުން ވަރި ކަރު
ވިރި ފަވި ކަހާ ވެގެހުރޭ މި ދިރިއުގެނި ދަހިރުޭ މި.

މަލުގެ ރައިވަރު ކޮޅު

އިއްވި އަރަށް އަސް މަވި ދުންމިރުވަސް ގައިން ފިލާ
ޖެހުނި އައް ގާފިވާ.

އަ ވަޖެހި މަގޭ ކަޅު ވާބުނާވެއް ބައްޅުމުއްމި
ފައި މަގޭ ދަވި ހިނގުމުން މި.

ކަރިހުވަސް ދެހުނުވި ފަދައިން މިކަރަފު ގޮވާކަން ރައިވަރުގެ ކަސްތިވެއް އަޅުވާ
ވިސްބަރިއި ހަބަރަން ރައިވަރުގެ ހަގަ ހިފުހައްޓިވީ މާފަވާކަމުގެ ފަހަވެ.

އަލްވަޖެހު އެދުރު އުމުރު މާފަވެ ކަވެގެ ފާހަގަ ބޭނުން ވެދިދު ހޮޅު ކަރުވެފައި
ހަމެ ކަމި، ދިވެހި އަދަބަށް ވިބެފައިވާ ވަރަން ބޭނުން އިހިކަމާކަވެ. މިހިސާ އެއީ، ޢަލާނުއްސަރު،
ދިވެހިން ޝާއިރުވެވިހިކަމަ ހިވެވުން އައި ދިހި އަދަބީ ވަރިކައިގެ.

ބަނޑާރި ހަސަން މަނިކުފާނު

އަޅުގަނޑުމެންގެ ތާރީޚުގައި ބަނޑާރި ހަސަން މަނިކުފާނު މަޝްހޫރުވެގެން ވަނީ
އަރިއަތޮޅު އަތިރިމަތީ ދިއްދޫގެ ބަހަރުވެރި ދިރުއްވި މަޝްހޫރު ޝާއިރުގެ ގޮތުންނެވެ.
މަނިކުފާނަކީ ބަނޑާރި ހަސަން މަނިކުފާނު ކިޔުނީ އެއްސެރުވުން ދުވަހުގެ ފުރިހަމަ
ދިރުން އަތޮޅުގެ ރަށްތަކުގައި މަތީގެ ބަޔަކު އިން މަތިގެ ބަނޑާރިކަމުގައި ކަނޑައެޅި
އެވެ. މީލާދީ 1700 ވަނަ އަހަރާއި 1701 ވަނަ އަހަރާ ދެމެދު ރަސްކަން ކުރައްވާ
އިސްކަން ދެވި ރަސްގެފާނުގެ ބަސްބަސް ރަސްގެފާނުގެ އެމީރުކަލޭގެފާނުގެ
ބަނޑާރިކަމަށްވެސް. މީނަކާ – އިބްރު އަދި އިބްނު ބަލުއްވާ.

އެރަށު ފަރުވަލު މީހާ މީހުންނާ އަރިއަތޮޅު އަތޮޅުތެރޭގެ މުއްސަނދި ފަރާތް ކަނޑުކަން
ބެލުއް ވިސްނުމެވެ. ދުނިޔޭގައި ވަނީ ސަރުކާރު ފަސްދަރިވެސް ނަމު ހަރުވެރިވެ، އެގައި ވަނީ
އަރިއަތޮޅު އަތޮޅުތެރޭގައި ކަން ހިނގާ ގޮތުގެ ބޮޑުކަމެވެ. އެޖަމާޢަތުގައި ދިވެހި ރަސްކަމުގެ
ރަސްކަމުގެ އިޤްތިޞާދީ ގޮތުންނާއި، ރައްޔިތުން ރަސްކަމުގެ ދުވަސްވަރު ކަން
އަދިކަމަކީ ގޮތުގެ ރައްޔިތުންގެ ހިތްގައި ވަރުގެ މުއްސަދިކަން ހިނގާ ބޮޑުގެ ސިއްރު
އަސްކަރީ ބަޣާވާތް މިކަންކަން އަޅުވެގެން ވެރިކަން މަތިން ބޮޑުތަން ކުރައްވައިފި ވަރަށް.
އަދި މިގޮ އިވެރިން، ބަރަގު ދިއުމުގެ ރަސްމީއެއް، ބަސްބަސްގެ ބޮޑުތަން ކަނޑުން އަރުވާލައި،
ބަރަގު ބަލުއްވަރިކަން ވެރިކަން މަތިން ދިރުއްވައިފައިވާތީ. ނަގުލަން ދުރުވަކާގެ ގޮތުން
އަސްކަރީ ހަރުވެރި ވިސްގައި ބަރު ބަރުވެރިމިއްވި

1- ނާރަ މިބުރުން ފެނި ފަޅު (ފަޅުބުރުން ބޭނާރަ މިފެނި)
ވާއަބަދު ދުން ވިބޭނި އަރު (ވާއަބަދު ދުނިވޭ އަރުން)
ވާހަކަ މާދު ދިލެނި އަރު (ދިލެނި އަރުމާދު ވާހަކަ)

2- ނަރަކަވުން އިއްވާން ގިނަ (ގިނަ ކަވުން ނަރަ އިއްވާން)
ވަކަރަ ފަސްނަގަވުން އިއްވާ (ފަސްވަކަރަ އިއްވާން ގަވުން)
ހަކަ އަރުމާދު ފެނި އިންވާ (އަރުމާދު ވާހަކަ ފެނި އިން)

3- ނަކަވަރުން ފާރިގެ ބުނެ (ކަނަވަރުން ބުނެފާ ރިގެ)
ވަކަކުން އަމަރަ ހިކަރުދުންވާ (މަރަ އަމުންވާ ހިކަރުވަކަކުން)
ހަކަ އަރުމާދު ފަޅުދުންވާ (އަރުމާދު ވާހަކަ ފަޅުދުން)

4- ފާރަ ގެން ނަކު ވަޒީރު ދަވު (ދަވުނަކު ވަޒީރުގެން ފާރަ)
ސާރިވެ ނަދުން އިންނަވައިލި (ނަދުން ލިސާރިވެ އިންނަވައި)
ދާ އަމުރު ކަރައްވައިލި (އަމުރު ކަރައްވައިލި ދާ)

5- ބުރު ގެއް ނަދުން ހުނަން ދީ (ދީހުނަން ބުރުގެއް ނަދުން)
ވުރު ދަކު ނުވަސްވުމުން ވާއަ (ކުރުވާ ދަވުރު އަވަސްވުމުން)
މުރުފުލު ފޫ ނުރުވާ އަ (އަމުރުފުލު ނުރުވާ ފޫ)

6- ފުން ހަދަވެ އަރުމާދު އުހަ (އުހަފުން އަރުމާދު ހަދަވެ)
ނުންނިކުގެ ވަކު އަންގާ އަމުރަ (ނަރުން އަންގާ އަމުވަކުންނިކުގެ)
ދުން ވިދާ ވިދަ އަދު ނަ (ނަދުން ވިދައަދު (ވިދުދާ) ވިދާ)

މިއީ ފެނޭ ތަނުން ކަޑައިގަތެވޭ. ދެން މިލިޔަނީ އެންމެ ފަހަރުން
ހިމުނުން ދަޑައިގަތެވޭ.

1- ނާސަ ބުނު ތަދުން ހަރަ (ތަދުންނަރަ ސަނާ ބުނު)
ވާރަ އުކުގެ މަސަދައި ކަރަ (ގުމަކަރަ ހަދައި އުކާ ވާރަ)
މާދު ނަރުވާ ގެވުން ތަރަ (މާދުރަރަ ނަރުވާ ގެވުން)
ދާގުން ހަމަވެ ދިއްޖެވަރަ (ދިއްޖެވަރަ ހަމަ ވެދާގުން)
ވާ ވަތަން ބުއްވަށް އަދިން (ވަށް އަދިބުއް ނަވާ ވަތަން)
ވާ ކުމަދާރަ ދުލަ އަދިން (ދުލަމައި (ދުލާއި) ނުކުމަދާރަވާ!)

2- ހުކުރު ވާދު ނުވެއިސް ދިގު (ދިގުހުކުރު ހުވާދު ނުވެއިސް)
ނުކުރު ހުކުރެއް އެވަރި ދިކު (ދިހުކު ކުރެއް ނުކުރު އެވަރި)
ދުކުރު ސަނާ ނިޔަލީ ކު (ސަނާ ކުދުކުރު ނިޔަލީ)

ދެން ދިރާގެ ތަރިވަރުގެ މައިގަނޑު ބަލައިލާނަމާ. ހަމަ އުފެދިއްސެ ކުރުކުރުކުރުމާ.

މިހާރު ވެސްކައިގައި ބޭރުގެ ޕަސަންތަކާ ގެންގުޅުއްވައިފައި ވަނީ
ދެސަތަ ސިއްދިވެކާ. އެކަކީ ދަރިވަރު ދިޔައީ. އަނެކަކީ ކަމުކުރު ދިޔައީ.

މިވާހަކައި ދިރާގު މިބުނުވީ ދިވި އަނެކަކަށްވާ. މިއީ ދިރިއުޅުން ނަސޭހަ.
ދިރާގެ މާނައަކީ ފުރިހަމަ.

ކަނޑުއަތުގެ ދިރުމުގެ މަސައްކަތްކުރަމުންދާ ގޮތުން، ދިރާސާ ފިޔަވަޅު ހައްދަވައިދެއްވެ. އަދި މާލޭން (ޖަޕާން) ގެ ތަރިކައެވެ. ނުވަތަ ސިޓީގެ (ޖަޕާނީސް) ގެ ތަރިކައެވެ.

ދައުލަތުގެ އިންސާނީ އިޖުތިމާޢީ ދަރަޖައެވެ. ކުއްލިއަކަށް އިންސާނީ އަޚްލާޤީ މުޖުތަމަޢު (މުޖުތަމަޢު) ގައެވެ.

މުޖުތަމަޢުގައި އިންސާނު ދިރި ފެށުނީ ނޫން ބަރާބަރުގައި ހުރި ކަންކަމާއި ކުރިއަރާފައިވާ ތަރައްޤީގެ ފަސޭހަ ދިރުމަކީ ބޭނުންތެރި ކަމެއް ކަމާއި ބަޔަކާ ބެހޭ ކަންކަމެވެ.

ދިރުން ތަނަވަސް ކުރުމުގެ ފަސޭހަތަކާއި ދުނިޔޭގެ ބޭނުން ހިފުމެވެ.

"އަހަރެމެން ދުނިޔޭގައި މިހިރަ އަހަރެމެން ދިރުމުގެ އަސާސީ ބޭނުން ޙާޞިލުކުރުމަށް އަޅައިގަނެވޭ ތަފާތު (އަޚްލާޤީ ތަރަކާތަކާއި ދިރުމުގެ) ގައި ބަޔަކަށެވެ. އެކަމަކު މުޖުތަމަޢުގައި ވިސްނުމަކީ ވީ ދުވަސް ތަރައްޤީގެ ހިތްހަމަޖެހުމެއް، ބަލައި މުޖުތަމަޢު ތަނަވަސް ތަރައްޤީ ކުރުމުގެ ފާޑު، އެކަމަކު ފާޑެވެ. އެޅޭގައި ސިފަ ކުރައްވާފައި ވާނީ، ދިރުމުގައި ހުރިހާ ކަންކަމާއި ކަން ހުރިގޮތެވެ. މިހާރު ދެކޭގަނޑުގައި ، ދެކޭނީ ވިސްނުމުގެ ކަމުގައިވެއެވެ. "ކުރުމުގައި އެކަމަށް ދެކޭން ހުރި ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަށް ، އެކަމަށް އެހީތެރިވެ ކިޔަވާ ކުރިއަށް ގެންދިޔުމުގެ އިންސާނީ މުހިއްމު ހަމަކަމުގެ ޙައްޤު ވެއްޖެއެވެ. "ބައެއް ދުނިޔޭގެ އިންސާނީ ދިރުމުގައިވާ ދަރަޖައެވެ."

"ހުރިހާ ކަމެއް ހިތްހަމަޖެހުން ގެންދިޔުން އޮތުން އެކަން ނިންމުމުގައި މުސްތަޤްބަލު

އެވެ.“ ހަދުން ވިދުވާ ބަސްކޮޅު އިއްވެވިއެވެ. ”ރަސްން ބޭބޭފުޅުން މިހައިވަރު ފުރިވ ހެދުންކުރުމުގައިވީނީ ދުރުދުރުގައި ހުރި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމެވެ. ވިދާޅުން ވިއްޔާ ނަމަ ކަލާމުގެފާނަށް މިހެން ތިޔަވިދާޅުވީ، ވިސްނުންތެރިވެރިކަމާއި ވަރުގަދަ ކަމުގެ ގަދަކަން ދެއްކެވުމަށް ތިޔަވިދާޅުވީ!“ ދެން ރަސްމީ މަސައްކަތް ފަށަން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމާއި ދިނުމާ ހަވާލުކުރެވި އަރަކަން އަމުރުކުރައްވައި ބޮޑުބޭފުޅުން ގެންނަވައި، ހަދުންގެ ހިތްހެޔޮކޮށް ފަރުމާ ކުރައްވައިގެ އެވެ. މިކަމުގެ ބޮޑުބޮޑަށް، ހަދުން ވިދުވާ ބަސްކޮޅު އިއްވެވި އެވެ. ”ކަން ބޭގާއިމާން، ބަރަކާ ރަސްކަމުގެ ބޮޑުވެ.“ މިކަމަށް ވަރަށް ބޮޑު ދިނުމާ، ހަދުން ދެއްވިކަމާ ބޮޑުވިއެވެ.

(ސުލްޠާން މުހައްމަދު)

ހިޖުރައިން 335 ވަނަ އަހަރު ވީއެވެ. ދިވެހި ބަޔަކު ދޮށިމަނިކުފާނު، ދިވެހި ބަހުގެ ގާއިދާތަކާއި، ދަތުރުވެރި ހަރަކާތް ކުރުވުމުގެ ތަރައްޤީ، އިސްލާމީ ދީނުގައި ބައިއަތް ވިނަރުގޭ ރަސްކަލުން ހިނގާ ގޮތުގެ، ރަސްކަލުންނާ މުދާ ބައްޓަނުވާ އެކުވެ ވެރިކަމުގެ މިކަމަށް އެރުއް ކަލާމާ އެއީ ދިވެހިރާއްޖެ ވެސް ވެރިވެ މުޅިއުމުރު. އަދި އެއް އިޖުރާ ދިވެހިރާއްޖޭގެ އަސާސް އަސާސީ ގަވާއިދުގެ މަސައްކަތް ކުރި އަމަލުތަކާ އަދުލުވެރިކަމާ ވީއެވެ.

މިހައިވަރު ވަކިވުމަށް މިހާރު ފުރަތަމަ ވިސްނުމަށް ރަސްމުއްސަލާތަކާ ބެހޭގޮތުން އެއް ސިޔާސަ ގޮވާލައްވާ ބައްޓަން ޖެހިގެން ހިނގައިއެވެ. ބޮޑު އަދަދަކަށް ދިވެހިރައްޔިތުން ބޭނުން ވެސް ޖެހިގެން ދިޔައެވެ.

ބޮޑުރަސް ރަސްގެފާނުގެ ފާސްކުރައްވައިވާ ސުލްޠާނުލް އަޢްޒަމް އިސްކަންދަރު ވަޒީރުން ވިސްނައިގެ ގޮތުގެ ބޮޑަސްކަމެއްކަމެވެ. ހިޖުރަތުގެ 1222 ވަނަ އަހަރު 24 ވީ ހޯމަ ދުވަހު ވަފާތުވެ ވަޑައިގަތެވެ.

އައްސަޔިދު މުޙައްމަދު ޖަމާލުއްދީން
ނައިބުތުއްތު

ނައިބުތުއްތުގެ ޒުވާނަމަނާމުގައި، އައްސަޔިދުކު ފަހުން މުޙައްމަދު ޖަމާލުއްދީން ބިން އައްސަޔިދު ޢީސާ މުދާރިސުގެ. މިނާގެ ބައްޕާއަކީ، ޝ. މުލަކު އަތޮޅުގެ މުޙައްމަދު ތަކުރުފާނުގެ އިސް ނައިބު ތަކުރުފާނެވެ. މައިކަނބަލަކީ، މާފ ހުޅުދޫގެ މަރިޔަމްމާ ކަމަނާ މާނިކެވެ. މުޅިކަލޭ ކައިވެނިކުރެއްވިއިރުގެން އިސް ނައިބު ތަކުރު ފާނަށް އަންހެނުން ހަތަރު ދަރިން ލިބުނެވެ. އޭގެތެރެއިން ތުއްތުދޮށް، ތުއްތުގޭ އައިނޫރާމާ، ފާތުމާ.

ތުއްތުގޭ ދަރި ކުޑަކަމުގައި އިސް ނައިބު ތަކުރުފާނު ސިކުނު ވަޒީރެވެ.

އައްސަޔިދު ތުއްތުގޭގައި ކައިވެރިކަމުގައި، އަލްފާޟިލް ޝިހާބުއްދީން ޒުވާނަކަށް ކަމުގެ ދަރިކަލުން އައްސަޔިދު މުޙައްމަދު ބަރަކާތް ނައިބު ކަމުގެ ވެރިކަމެވެ. ތުއްތުގޭ މުޙައްމަދު މި ކަމުގެ ވެރިކަމެވެ.

ދިރިއުޅުއްވަމުގައި އަލްފާޟިލް މުޙައްމަދު ޖަމާލުއްދީން ޒުވާނާ ކަމުގެ އެއްޗެހި ތުއްތުގޭ އަރަބި ބަހުން ޒަކާތުގެ. ތުއްތުގޭ ޒުވާނަ އަތުރު ބަޔަކު، އަމުރުކުރެއްވި. ފަރުޟު އަމުރުކުރެއްވި، ތަރައްޤީގެ ގޮތުން ތުއްތުގޭ އާސާރުތަކެވެ. ތަރައްޤީ ކުރައްވަން ދިނުމަށް ކަނޑައެޅުނު، ބައިވެރި ކަމަކުން ކަމަކުރެއްވި އެދުރު އިތުރު މުޅިތަކުގެ ޒަމާނުގެ ދީނުގެ ޢިލްމުގެ ބައެއް ދީނީ ކަނޑައެޅުމާއި ބަދަލުވި ވަރު. އަދި ޙަސަން ކަމުގެ ތަރައްޤީ ވިސްނުން ދީފައި ޒަމާނުގެ ކަމުގައި ކިޔަވައި ދިނުމަށް ދަރިވަރުން ދީނީ ޢިލްމު ސަރަޙައްދު ދީނުގެ އެވެ. އަދި އުވާލައިފި މުޅި ދަރަ ވަކި ކަނޑައެޅި އަބަދުވެސް ފަހުން

ފުރިހަމަކަން ލިބޭ ހިތްހަމަޖެހިފައިވެސް ވެއެވެ. މިގޮތުން ތަޢުލީމު ހިދުމަތް، ދިރާސީ ދާއިރާ
ތަރައްޤީކުރުމުގެ ސިޔާސަތު ގެނައުން އަންނަނިވި ބާރު ބޭނުން ކުރެވޭތީއެވެ. ފައިސާގެ
ވަރަށް ގިނަ ބައެއް މަސައްކަތު ކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަހަލަ ދާއިރާއެއް ހަރަކާތް ކުރެވެއެވެ.

ކުރީގެ އަހަރު ވަރަށް ތަރައްޤީ ކުރެވުނު ޤައުމީ ފެންވަރުގެ ސަރަހައްދީ ތަރައްޤީއެއް ހުރިކަން
ހަމަޖެހުން އިސްލާމީ އަދާލަތު. ސިޔާސީ ދާއިރާ ބޭނުންކުރާ ހަމަހަމަކަމާއި އިންސާފު
ހުރުމުގެ ބާރުތަކުން ކުޅަދާނަ ކަމާއެކު ކުރިޔަށް ދިއުމުގެ ދާއިރާ ހޯދުމެވެ. އަދި ފާހަގަ ކުރެވޭ
ކަންތައް ދާއިރާ އަސާސީ އުސޫލު ހުރިހާ ދާއިރާއެއް ކުރިއެރުމުގެ ބާރުތައް ދާއިރާތަކުގައެވެ.
އެއީ އިޖުތިމާޢީ ދިރިއުޅުމުގެ ގޮތުގައި ހަމަހަމަ މަގު އިހުސާސް ތަރައްޤީކުރެވޭނެ.

ހުރިހާ ކަމަކީ ފަރުދުން އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އިރުޝާދު ސަލާމަތީ ގޮތުގައެވެ
އަދި ވަރަށް ބޮޑު ހުރަސް ކަމެއް ވެއެވެ. ޤައުމުގެ ކަމާބެހޭ ބައެއް ހިސާބު ބޮޑެތިވެ
މުޅި ދައުލަތުގެ ސިޔާސަތުގައެވެ. އަދި އިސްލާމީ ހަމަތަކެވެ. ހަމަ ހަމަ ދައުލަތެއް
ހަމަ ހިމާޔަތް ފަހިވެއެވެ. އަދި މުސްލިމުން މުސްލިމު ހަމަ ސިޔާސީ ދައުލަތެއް
ބިނާވެގެން ވެއެވެ. އަދި މިއާބެހޭ ޤާނޫނު ދައުލަތުގެ ހަމައެއް މިސާލު އެވެ.
އެއީ އެކުލަވާލެވޭ ޤަވައިދު ސިޔާސީ ނިޒާމީ އުސޫލު މިންވަރު، ކަނޑައެޅި ބައިބަޔަށް
ބަހާލެވޭ. "އަދި ދައުލަތުގެ ބައިތައް" ގެންގުޅުމުގެ މަސް ކަމާ ހަމަ މިސާލުގައި ވެއެވެ.

ކުރީގެ އަހަރު ދާއިރާގެ އެންމެ މުހިއްމު ސަރުކާރު ފެށިގެންނެވެ. ހަމަހަމަކަމާއި ޝަރީޢަތް
ބަހައިން ސިޔާސީ ދާއިރާ ތަރައްޤީ ގެނައުމަށް ބަހައިގެން ސިޔާސީ ހިންގުމުގެ ކުރީގެ
އަހަރުގެ މަސައްކަތް (ރައީސުގެ ބަރުން) ޝަރީޢަތު ދިރާސާކުރުމުގެ ކަމެވެ.

އަންނަ ބައިގައި ރައީސުގެ ހައިސިއްޔަތު ބަލައިލާނަމެވެ.

ސުލްޠާނާ ހަވާރު ނުވަތަ ހަވާރުފުޅު

މިފޮތަކީ، 1308ހ. ވަނަ އަހަރު ތިއްބެވި ފެނަދޫއަށް ފުރުއްވާ ދައްވާފައި ހުންނަ ދޮވެސްލިޔުނު ޅެއްގެ ފޮތެކެވެ. އަދި ތިއްބެވި ފޮތުގެ ދެވަނަ ބައި ހިތިވާހަކަ ކިޔާދީ އަދާކުރެވޭ ބައިތުން ކަމަށް ވެއެވެ. އަދި ހިތްވަރުދޭ ބައިތެވެ.

ހިތި ވާހަ ކަން ހިތުގެ ހިތި	(ހިތުގެ ހިތިކަން ހިތިވާހަ)
ދިލި ވަހަ ވެގެން ދެލުލާ ކިޔާ	(ދެލުލާ ކިޔާވަހި ދިލުގެ)
ނިތި ވެ އަޅާ މުނިކަ ކަ	(މު ނިކަމުގެ އަޅާ ކުޅި)

ތަޤްވީމުއްލިސާން

މިއީވެސް ހަމަ އެދުވަސް ވަނަ ޖުމްލަތު ހިމެނޭ، މިފޮތުގައި ވަނީ ދިވެހިބަހުގެ ގަވާއިދެވެ.

ރޯޖުވޯ

ހަމަވަރުގެ މިސްރާސްރާގައި ބަރުލަފުގެ ހުރިހާ ދަފްތަރު ރޯޖުވޯ ކުރުމުގެ ބައެއް އަކުރުގެ ވަކިކަމެވެ. ބައެއްކުރުގެ އަދަދު ކުރުބަހާ ވަކިވަކިތަކެވެ. ނަމަވެސް ބޮޑުބައި ކަނޑުން، މިކަނޑު ބޮޑު މުސް ވަރަބޮޑުއަށް ހަމަޖެހޭ އެކުލަވައި މިއޮތީ ކުރަމުގެ އަދަދު ގިނައޮ ވަކިވަނީ ގަބޫލު ކުރެވިއްޖެއެވެ.

ކަނުޖި ފޮތް

މުޅިގައި ވަނީ ނުއިޖެގައި ހަދާ ކަނުޖީގެ ބަވަތަކަށް. ބައްޓަން ކުއްޖެއަށް ގެންދާ ބަތަކަކުގެ ކަނުޖީގެ މަގުނަށް ވަކަށް ދައުކަރާއެވެ. މުޅިގައި އޮތީ ކަނުޖި ކަނުފަށް. އަތީ ބަތަކުގެ ފުރިއްސަން ކަން ހާދަ ކަނަމުވައެވެ. އަދި އޮޑިއަށް ދިއާދި ފުރިއްސަން ނަކަނަ ބަތަކުގެ ކަނުޖި ހަމަކަނުވަސް ނަސާޒަނަކަނަ ދަމުވެއެވެ. މިވެނަން އަމަރަވަރައްގައި ކަށްއެވެ.

ކައިވަކަރު ފަސްކަސާދާ	(ފަސްކަސާދާ ކައިވަކަރު)
ކައިވަކީ ނަވަޖިތަކަން ވާ	(ވަކީ ނަވާކައި ވަޖިތަކަން)
ކައިރާނު ނަވި ހިވުގެ ދާ	(ހިވުގެ ހައިރާނު ނަވިވާ)
ކައި ހުރި ފަނުޖި ދިސީ ދާ	(ހުރިކައި ކަދުޖި ދިސިދާ)
ކައި އަދު ދުބަސްބާނު ވުނަކީ	(އަކައި ކަދުބަސް ދުވަނު ބާނު)
ކައި ވާނާ ގެއްމުނު ކަ	(ކަކައި ގެއްމުނު ވާނާ ކާ)

މިމަސްވާން، މިނަކައިވަނަވަކާގެ ބަވަތް ވިސްނުމަން ގެނައި ވަރު ވާނު ކަމަނު ހިކަނުމެވެ.

ފަރުޖަހުން

އަދި ކަމަ "ފަރުޖަހުން" މިނަމުގައިވެސް ނައިވަނުގެ ސިވޮސިވާއަށް ދިޔައުވައިފައިވެ. އަފުވާގައި ފަރުޖަހުންގެ އަމާމުވައެ ކަމަން ވަނަން ވިހަ ކަނުވަށް ދައުކަވައިފައި ވައެވެ. އަގެ ވަނައިސް އައް ނައިވަނައިގައި ކަށްއެވެ.

އަސްދުރީ   އުދުރީ ދާ   ވަސްއަހުން ކަނޑުކަނޑާ   ކައި
ގަސްވަރު ވަޔަށް ނިކުމެ ފަޔައި   ބަސްކަން ބޭނުމާ ފިލުވާ ވައި
ބަސްލިބި ކަނޑުތީ އުތުރަ ދި   ފަސް ވިޔަފާރި ދުނިޔާ   ދީ

ވައްޓަރުން ކަށްދުވައިފައިވާ މަޑުވުމުގެ ވަކިތީގެ ސަފަބަނޑުކަން ނޫނީ އެވެ. ވުޒޫއަށް ގިނައިން ކުރުނަވުން ޖެހިލުމެކޭ، މާތްއިން ބޭނުމެވެ. ކަނޑުތުގެ ބަޔަކަށް އަޅުވާފައިވާ ބާކިއެގެ ގޮތެވެ. މިޒާޖަކީ ކަނޑުކަމަށް މާފް އިދިފައިވެ ފަތުރު ތިބެގެ އެވެ. އެއީ:

ސިޔާކަޅަ

މިއީ ކަމަ އުދުވެސްވުރުގެ ފަތުރާ. މިޔައި ވަރީ އަށާ ކުރުނދި ރަދުނުރުން ރާއްޖެއިފައި ވާ ތާރީޚު ބަސްތަކެއް މާހުން އިދިޔެއިވިއްޔާ. މިފަތިގައި ރާއްޖެއިފައި ވެއެވެ.

ފަދަ މިނަކަ ތަބުށް ދީ   (މިދިނަކަ ތަނުބުށް ފަދަ)
މަދަރުވޭރި ރިދި ވަށްގަ ރީ   (ދަރުމަވޭރި، ރީރިދިވަށްގަ)
އަދަބު ގެން ދަންވަތެއި ދީ   (އަދަބު ދަން ވަތެއިގެން ދީ)
ސަދައިރުގެ ކުރަމު ސިރީ   (ސަދައިރުގެ ކުރަމު ސިރީ)
ގަދަވެ ނުނިމުމެ ކަރާ މީނާ   (ގަދަވެ ކަރާމެ ނުނިމުމީނާ)
ކަދަމަ ދުއާ ކުރަމާ ނަ   (ދަމަނަ މަ ދުއާ ކުރަމާ)

ވައްޓ ރަޔަވަރުން ކަށްދުވެ ފަތުވާލަވަރުގައި، ދަގަސް ދަނަން

، ފުޅުން، އަޅުގަނޑުމެން، ސަލާމަތްކުރެއްވި، ދުޢާ ކުރަމުއެވެ.

މިގޮ ތަކުރިން، ކުރިން ދަންނަވާ ދިޔަގޮތަށް ... [illegible]

[illegible]

ނިޔާވީ 23 ރަމަޟާން 1325 ހ. ގައި ދ. މާހިބަދޫގައެވެ. [illegible]

[illegible]

ގައުމީ [illegible]

[illegible]

މީނާގެ ބަޔަކާދެކޮޅު، އަލްޙާއްޖު ކުވެރިބަނޑުހިފިއްޔެވެ. މިއީކާރިބަކަށް ވ.

ޝާއިރުގެ ކަށި ބަސަރުގެ ސަނަދުވެއެވެ. އުޅުން ބަނޑޭ ވ. ޝާއިރުންވެ. އަލްޙާފިޒު

ފަސްދޮށްގޮތުގެ ބަ. ކޮޅުމީހުގެއެވެ. އެކަނި ކަޅުވެސްރިވެ ދަރުމައި އާރާގެ މަނާހުރު

ވެއެވެ. އަހަރެއްގެ ވަގުތު އަލްޙާޖު 11 ޖުމާދަލްއޫލާ 1351ހ. ވަފާތުވެވަޑައިގެންނެވެ. އުމުރު

ފާހަ 60 އަހަރެވެ.

ބައިވެރިގެ ދެއްކުމަކާއި ބަލްދަ އަދިކުރިއަށް، ވަރަށް ހުނު ގޮތެއްގެ އޮޅެވެ.

ބައިވެރިގެ ވަޒަނުން ނަޒުމު، މިނޫނު ގޮތުގައި ހުރިހާ ވަޒަންތަކުން ދިވެހިބަހުން ޝިޢުރު

ގެން ހައްދަވައިފައި ވަނީ އަރަބި ގެން ހުރިހާ ވަޒަންތަކުގެ ތެރޭގައިން ދެ ވަޒަނަކަށެވެ.

ޝިޢުރު ގެހުގައި ލިޔުނުގޮތެވެ.

ހައްޤު މީހުން ކަށަވަރުވާނެ، ޒުވާނުންގައި ދުވަދު ބަޔަށް

އާދަމު ދަރިންނާ އެންމެހައި، ވަރު ހައްދަވި ނިސްބަތި ދީން

ނޫން އަހުން ކަލާނގެކައި ، އަލްކަމް ކަށާނާ ދިނުމަގައި

ޒާތުގެ ބަރަކާތް އެކަލާނގެ، އެކަލާނގެކައި ހިނދު ކަށަވަ.

ދެވަނަ ފޯރުގައި ލިޔުނުގޮތެވެ.

ފަނޑު މުސްލިމުންނަށް ނަސޭހަތު ދިނުމ

ވޭ ކަރުކަން ކަޅުއަށް އަބަދު ނަ އަދު.

ދަނޑު! ކައިރިޔާ އަލިކާ އިހާ

ގަނޑު! ބޮޑު ފެނުމަށް މަތިންގެ ދީ.

ކަމުގެ ވަކި ވެރިން ހުރުކަމު އަރުގެ ކަ

ކަރުކަ ކަން ދެކޮޅު ހަނގު ކަރުއަދު ދޫކަން.

ނުބައިކަމު ވެރިންނަށް އަރައިގަނޭ ކަލު

ކަލޭމެން އަޑުއަހާށެ ކަލުމުދު ސަލާމް.

އައްސަޔިދު މަރުޙޫމް ހުސެން އަލްޤާޟީގެ ވަރަށް ރީތި ނަޒްމުއެއްގައި ވަރަށް ގިނަ

ގިނައިން ގެންގުޅެއެވެ.

ސަލާމަތް ނަމަ ގެވެގެ، އެއީ ދިވެހި އަދަބުގެ ވެރިއަކު ވަރަށް ބޮޑު ދިވެހިއެއް

ބަދަލުވެ ގެންނަވައި، ވަރަށް ވަނަވަރު ދެރަވި ނުލަވައި ދެއްކި އަދިބަހެވެ. އަދި ހިނގުމުގެ

މަގުން ހިނގަވައި، ހަމައެކަނިވެސް ވެސް ކަނޑު ވިސްނާނެ އަދުވެރިއެއްގެ އެހެމުއެވެ.

އެގޮތް ދިނގަން ކަނޑު ބަޔާނީ، އަތްމިރާއުކަ ސިއްރުތަކުގެ އަސްލުދިދިޔި (ކަރުނަ

މަހިނާވަން) އެވެ. ފުރުމަތުގެ ވާހަކަތަށް ހުސައިންގެފާނު ވެސް، މިބަނދުގެ ބައިއެވެން

ކަނޑު އެވެ. އަދި މިގެ އިބުރަތް ، ސުރު ގެ އަދި ދިދި، ވާހަކަ ދަނޑިއެއް ،

މިޔަށް އަދުވެސް ވަރުގައި އެއްމީ ދެސްތުރުނުތް.

މިގެ ވެރިއަށް، އަނަރަނީ ދަބައިވަޔ، ވާހަކަ ދަނޑިއެއްގެ ކުރެއްގެ

ދަބައިވެވެ.

ވިލާރުގައި ބަނޑުން ގެ އަލާ، ލިޔާ ކައިރު ސަރީފު މިލާ،

ރަހަނާއަށް އައިވެނާ، ވިލާރުން ހަރު ޒަހީރާ،

ކަރުނާ ދެން ހިކުނު ވިސްނާ ފުރާ ފުނަހަމާ މިލާ،

އަހާ އަފުމައި ބަލާރުގައި، ވެރިޔަށް މައިބަދަރުނަނަން ވާ.

މިހައިވަނަން ދިރާއިރުވެސް ނަރަން ގަނޑުވަން ވަކަލި ކާފުވެގެން، މިއަންގެ ފުރުގައި

ގަނޑުވެ ގެވެ އެޖީ ފުދުވަރި ނަވާފައިވެ. އަހަރު ކަލުން އެވަކަލި ގަނޑުވެފައި ވަރި،

ވަރަނަވަސް ހަރި ދާއިރާއިގެ ވެރިގައެވެ.

ދަނަޑައި އަލުން އައް ދިޔަރަކީ. ކާފުވެރިގެ ދިޔަރެވެ. އެދުވަސް އައުމައިކަ،

އަދަބި އަދުރަރަނުން އިވުރު ވަރިވަރު އަރާން ފަނޑިޔާއެވެ. އެ ވަރިވަކާގެ އަލިން ދިވާރިއަދަބި

އަދުރަސް ޖިނަވެރި ވެން ފަނޑިޔާއެވެ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ބަނޑުވާރުކޮށްލައި އެކުއެކީ ޤަބޫލުކުރެވޭ ބާރުތަކެވެ. ދީނުގެ މުއްސަނދިވެރިކަމާއި ވެރިކަން
ކާރުއޮވެން ކުޅޭ އަޅުއަށް އިޤްތިޞާދުގެ މަސައްކަތް ބޮޑުވި ހުނަރުވެ ބާރުއަޅައިގެން މުޅިއެވެ.

އެއްގަމުގެ އަންހެނުންގެ އަޅުގަނޑު ދިވެހި މުޖުތަމަޢުން ބޮޑުވެ ސިޔާސީ ވިލާތު
އަނގަރާފަށް ޤައުމުތަކުގެ ޢިލްމީ ތަރައްޤީ އިނގިރޭސިން (ސީ އިނގިރޭސިން) ގެ ވަޒީރުކަން
ދެއްވައި ހަކަތަކުގެ ހިތްވަރުދެއްވި އެވެ. އެއަށްފަހު އެކި މަޤާމުތަކުން ވަކި ހަކަ
މަނިކުފާނުގެ ހަމަނުވެ. އަސްލަކީ ސީ އިނގިރޭސިންގެ މުސްލިމުންގެ ވެރިކަމާއި ކުރިއަށް
ހުނުވި ބާރުކަމެވެ. ބާރުވެރި ގިނަ ކަންތައްތަކުގައި ސީ އިނގިރޭސިންނާ ދެކޮޅު ދެއްވަ
ބާރުކަން ވެސް އެއްފަދައިން ވެސް ގިނަ ފަހަރު ހަދައިގެން ސިޔާސީކަމުގެ ފެށުމު
ހިއްވައިގެން ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ.

ދިނުމަކީ، އެއްވެސް މަދުން އަންހެނުންގެ ދަށުން ދީ އެއްޗެހި ވެސް، ސީ
އިނގިރޭސިންގެ ބަސް ކަމުގެ ފެށުން ދިވެހިރަށް ހުރިހާ ކަމެއް އަދި ބަސްކަމެއް ބެލުމަށް
ވަކިވަކި ވަޒީރުކަމުގެ އެވެ. ދެކޮޅު ވިދިގެން ސަރުކާރުގެ ވެއްޓުމެއް ވަރަށް އެއްބަސްވެ،
އެއްގަމުގެ ހަކަތަ ކޮންމެ ކަމެއް. ފުރަތަމަ ހަރުކަށި ގަވާއިދެއް ފުރިހަމަ ކުރެވޭނެ. އެއަށްފަހު
ވަކި އަދި ގޮތުން ގެންދެވޭ. ދިރާސާ އަމަލުކުރުމުގެ ގޮތުން ކުރަން ޖެހޭ ކަމެއް ހުސްނަ
ދެކޮޅަށް ވަރަށް ޚަރަދު އެކި ރޮނގުތަކުގައި ހިތްވަރު ލިބުނު ބަޔަކު ސަރަހައްދު ދެކޮޅަށްވެ.
އަދިވެސް އެއްގަމުގެ ހަކަތަ މަނިކުފާނު ޖަމާޢަތްތަކުގެ ހުރިހާ ބާވަތެއް ދެއްކެވި، އިތުރު
މަސައްކަތް ކަރުދާސް ދެއްވި ފުރުޞަތު ކުރުގައި. އެހެން ޚިދުމަތް ވަރަށް އަގުހުރި
ވިސްނައިގެ ފުރުޞަތު ދިނުމަށް ގެންގުޅެއެވެ. މިގޮތުގެ އެއްވެސް، ޢިލްމު އަޅުގަނޑު
ދިރުވައި އަދިގެ މުޅިދިވެހިރާއްޖޭގެ ބައެވެ. ދެން ވަކިވަރު ކުރައްވާ، ޖުމްލަގެ ވަގުތު،
ޢިލްމުވެރި ސަރުކާރު ވަގުތު، ކަރުދާހުގެ މަޝްވަރާ ބޭފުޅާ، ފުރުޞަތުގެ ފަސް ވަގުތު ދެވޭ.
އެއީ މިނިސްޓަރު ހިތްވަރު ވަގުތުގެ ދިރުވައިލަން ވަރަށްބޮޑުކުރައްވައެވެ.

އުއްރުދުފުވެއް ޖެހޭ ކަސްފުސްވުރުގެ ކަސްޓަރަރިޖެއްގެ ، އޭރު ކޮން މަޤުރަބެއްގެ
ބައްޓަކަން އަޅުގަނޑުކަން ނޫނުގެއްވީ. ޖުގެ ވީރާން ގަނޑުމަކަވެއް ހަކަތާ މަނިކުފާނު
ޖެހުއްވައިފައިވާނީ، ގޮތުބަހުންނުވީ.

(ވަސްމީރު ހުވަނދު ބ 1- 3)

ޅާވެލިގެ ފާނުނުގެ ހުރުގެ ދޭލިން ބައިތު

ކަރުމީ ރިވެތިން ކަރުއަލީ ރިވާ
ދުރުބާ އަނާ މަލް ކަވޭން ހިވާ.
ވިޔާ ޖަހާރާ ވަޔާ ތަސްވީ މަގު
ހިޔާލުމާގު ނާ ދުރުމަސްފުރި ވިދާ.
ހުދުއް ނުފުރުވީ ހިރިކަވުން ޖަހާރާ
ވެދުއްނަވީ ފިރިއެކުރުފުރުދުވީ.
ވަރަން ވާވިކަރިވި އަބަދުގައި ކުރަމް
ހަރަން އަޅުވިއާ ޖަރުދުގައި ކަޅުއަކަން
ވަޒައިގަވެ ފުރުން ދުނިޔެއިން ދަންތަސްވޫ
ވަޒައިގަންނަވަން ޖަންނަވަން ވީ ބަވީ.

އަޑުގެ ފާނުނުގެ ހުރުގެ ދޭލިން ބައިތު

ވެރި އުއްރިވަރާ އަނާ އަޔި ޖިހުން
ކަރުން ނުއުހުރުން ޖިވަނަ މުޅިން.

މައިން ހަގުރަށް ހަބަރުވާ އަވަދިކޮށް
ބައިން މަކަ އަލިވި އަމުރު ވަސްވަސްކޮށް.
ވަރަށް ލިބި ފަރާތަކަށް ގޯސްރަށް އަލި
ވަރަށް ކާށް ޝުކުރު ދަސްވިދާވި އަލި:
ނުކުން ލިބުނު އަލިއަން ފަރާތް އަސްމާގަން
ނުކުން ނަލޯ ވަގު ދޮން ހިނގާފައިން
އަލި ހިނދު އަމުރު ދައުވަތާން ވަދެން
ނިވި ދިރުމުގެ ފޯރުން އަލި އަރިހުދެން.
ވަމުން ދެއް އަމުރު އަދި ނިވި ދޮން އަހަރު
ގަމުން އެން ހަބަރު ލިބި އޮބިހުނުން.

އެޖުމާނަގައި ދިރިއުޅުން މަދުކަމާއި ޝާކިރުން ނަތީޖާތުން، އައްޑުގޭ ހަކަރު މަރުވާނުގެ ދިރި ލިޔުންތައް ގެއްލި ދިއުމެވެ. މިކަން ޤަބޫލުކުރަން އޮތް ދެކެން ލިބޭ އަދިގައި އެއް ނަމޫނާ، އޮބި ހިނގިހާގެން ކަން ގިނަވ، އަދިން ބަލިން ވެއްޖެ.

އައްޑުގެ އަރުވާދީ ހަކަރު މަރުވާނުން އަދުވާތައްވާއި ހައްޔަރު އަހަރު ވަންދެން ކުރިއްވުމަށް، މާދޭގެންނަވައި ފުޅުވެ. ދޮން އަސް ހަނދުލު، މުލީ ދިރިދިދި ފުދުދިރި މަރުވާނު ގެއްވެ. މާދޭގައި ދިރިއުއްވެން ފުރިޔާމަހާރު އެއްދުވަސް އަނާއްދުވަސް އަދި ދިނި އަމުރާން ކުރުއްވުން ގިނަ ކުރުއްވުމުން، ވަރައްވަރި ވަމުންނެވެ. މިހެންގޮސް އުމުރުފުން 51 ވަނަ އަހަރުފު ގައި އައްޑުގެ ހަކަރު މަރުވާނު އަވަހާރަވެއްޖެ.
إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ.

ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ޙުސައިން ސަލާހުއްދީން
(ދިވެހި އަދަބީ އުދަރުން އެކި ފަރުގެ ތަރި)

އެއްވެސް އުޅުމަކާ ސަލާމަތެއްގައި ދިވެހިން މިނިވަން ދަރި އޮންނާ ބޭރު އޮންނާ
ހިދުމަތްތެރި އަދީބެއް މި މަޖިލީހުގެ. މި މަޖިލީހުގެ ދިވެހި އަދަބަށް ކުރެއްވި
ހިދުމަތްތަކުގެ ހިސާބަކީ މުސްލިމު ވަރަށް ފުރިހަމަ ދިނުމެވެ. އެކި ފަންނުގެ ޤަލަމްތަކެވެ.
މަޖިލިސްތަކުގެ ފުރުސަތު ލިބިފައެވެ. ވަރަށް ފަސޭހަ ފެށުނު ޢަމަލު ހިމެނޭ ފޮތްތަކެވެ.
ފޮތް ލިޔުއްވުމުގެ ބޭއްވި ނުވަތަ. ކިޔެވުން ބޭނުން ނޫނީ، ދިވެހި އަދަބީ ފަތުރުން
އެކިވެ ދިރާސާ ހުރިހާ އަދަބީ، މި މަޖިލީހުގެ. މި މަޖިލީހުގެ އަދަބީ ހިދުމަތެއް
ބޮޑު ކުރުމުގައި އެފަދަ ޝާއިރުގެ ވަނީ ފަހުގެ ލިޔުމުގެ ނަމުގެ އަދަދު ވަރަށް ނުނު
އެވެ. ނަމަވެސް ކަނޑު ބޮޑުތަކުގެ ގޮތުގައި އެމަޖިލީހުގެ އަދަބީ ބޮޑު ހިދުމަތް
ނަން އަންނަނީ މި ފޮތުގެތަކުގައި ލިޔުއްވާފައެވެ.

އެކި މައުޟޫއުން ކަށައަޅުއްވައިލި ލިޔުން ގިނަ ފޮތްތަކެވެ. މީގެ ތެރޭގައިން ވަނަ
ލިޔު ފޮތް، "އަސްލިމުގެ އަރަބީން" ގެ ތަރުޖަމާ ނުކުތުމުގެ "ފިލާވަޅު ތަކި" މިނަން ކިޔާ
ފޮތުގެ އެއްވަނަ ބައިތަކި ދުވަސް ބައިގައި ވެއެވެ. ފުރަތަމަ ބައި 1959 ވަނަ އަހަރު،
ދެވަނަ ބައި 1960 ވަނަ އަހަރު ޗާޕްކޮށް ޝާއިޢުކުރެވިފައެވެ.

އަމީނިއްޔާސްކޫލުގެ ފަހު ވަގުތު ތަރީބިން ޗާޕްކޮށް، ޝާއިރު ދިފާޢަށް ފުރުސަތު
ޝާއިރު ނުވަތަ ލިޔުމުގެ ގޮތުން ކަމަށް ތިޔައުމަ ނުކުތުމެވެ.

ފަޟީލަތުއް ޝައިޚް ޙުސައިން ސަލާހުއްދީނަކީ، ދިވެހި ބަހާއި، އަރަބިބަހުން

ވެސް ކުއްދުވެ ޝާއިރުކަމެވެ. އެސޮރުގެ ދަރިކަލުން އަލްމަރްޙޫމް މުޙައްމަދު ސަޢީދުދީދީ، ބައްޕާފުޅަށް ހުންނަވާފައި، މިބުނަން ކަލާގުދާއިދުވާން ވަޒަނި ގަސްނަވާން ވެގެން، އަކުރުގެ ދިޔަ ސަކަލަތަށް އަރިވަޅުގަޑިއަށް ބަލާފައި ދެއްވާފައިވާނީ، ގޮތަކަށްނެވެ. ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
إن أردت الميسر والإرتجالا – في طلاب العلا فسر أنت حالا. މިންނަމަށް އަރަބިބަހުން ކިޔަނާލާ ލިޔުއް ކުއްލިވާފައިވާއެވެ.

ހިސާބަކަށް ރައްޔިތުންގެ ކުއްލިކަވަން ބަޔާނެވެ. އެނގޭނެ ރައްޔިތުންގެ ކަވަނި ރައްޔިތުންގެ ކަވަން އަލްމަރްޙޫމް އަލްފާޟިލް މުޙައްމަދު ޝަރަފުދީދީ (ބަރުނޫގޭ މުޙައްމަދު ދީދީ) ކިޔުއްވައިދެއްވި ރައްޔިތުންކަމެވެ.

ދާލި ބަބުރާ އޮޔެ (އަޔަލާ ބަބުރާ)
އަރަމަން ސަލާމަތި މިޖީ (މިއަރާމަން ޖީސަލާމަތި)
ވަޒީނާ ބުގަލުއްނަހި (ކުއްނަހިބުގަ ވަޒީނާ)
ގޮވާ އަރަބުގަ ދިބުނާމި (މިދިބުނާ ގޮވާ އަރަބުގަ)
ގަނޑަން މިބުނުހިވަނަ (އަވަން އަންގާނަ މިބުނަހި)
ހަޔާ ކަޅާ އަޅާމަނަ (އަޅާމަން އަހާ! ކަޅާ!)

ފަސޭހަވާން ޝަރީފް ބުނަރިން ސަވާރުއްދީނުގެ ވުރަތުގެ ތަރައިން ނަލަން ދިޔައުމުގެ ބަތިން މިތާ ދިޔައުމަށް ހަވާން ވަގުތުގައި މަދުހާރަކު ކަނޑުވާނުއްޖު އިރުކަވަރު ކަނޑުތަކެވެ. ކުރެ ޖެހިގެ ބިޔަކަން ވަރު، މަދަން ގަސް ކުއްޖު ދިރާކަ ކުއްޖުނު ފަތުރަނީއެވެ. ވަރަޔަގެން ކަދުރުވެސް، ހަވާން ވަޔާ މިވަނި ޖެހިގަތުއް ގަސްދުކަން ހިނދުކަން ނަރަގެނެވެ. އެހެރު ފަހަން ދުރު މަރަޔަގެން ކަނު ގަރުވާފައި އެހެރު ފުރަވަމަ އަވަޖެހެން އުއްތޯއް ނަގާން އިރު

"އަދަބުވެރި ކަން ނެތިއްޖެ ދުނިޔެއިން ގެއްލިގެންދާނޭ
ޤަދަރުވެރިކަން ނެތިއްޖެއްޔާ، ގަދަރު ނެތިގެން ހިނގައިދާނޭ

އާދޭ! މިދެމީ، އިންސާނުން ދަންނަން ޖެހޭވާހަކަ ތަކެއް. ދެން އަހަރެން ބުނެލާނަންވެސް

އިސްލާމީ ދީނުގެ އަހުލުވެރި ކަމުގައި ހުރެ ކުރެވޭ
ވިސްނުމާ މަދުރުސާ ދުވަހުން އާހަ މަނާން މިވި
ނުދުކުރާ އެއީ ތިމާގެ ވެރިދުން ނެސްވިއްތަން
ވަގުތުގައި ތިމާ ހިފެހެއްޓުން މިތުރާގެ ވެރި ނެތި

ދެން އަހަރެން ބުނެލާނަމަވެސް.

ހިތްހުރި ވެއްޓި ވަރަށްގައި އުވެގެން އަބަދުހުރިއްޔާ
ބިރުވެރިވުނުމާ ކާރިޔާ ބުނޭ ދެން ވަރަށްގެ.
ތިމާގެ ހިތާ އުޅުން ވެސްވީ ވާތާ ކަމުގައި
ކަންތައް ތަކުގެން ވާހަކަތައް ހަދާ ވަރަށްގެ.
ކަންތައްތަކަށް އުޖާލާ ފުދުކަންކަން ތަކުގައި
ވަރުގެ ނުހުރި ހިތްވާސް ސަލާމަތުގެ ބާރުދިނުގެ.

އަޚްލާޤީ އަހަރެން ބުނެލާވެ.

ހިތުގަ ކިޔެވި ކަންކަންތަކުގައި ނެ ވެސް
ދެން ނުފެނޭ މަގަކު ވެރިކަމުގެ ފުރުސަތު ވެ ހަދާ.

ބޮންޑިބޭގެ މުރުބާ ހިސާބުކުރު ހިވާ ގުޅާ
މިސްރުވެރިން ގޮތަށް ރަވިއްޔުން ގެން ގުޅާ.

ވެދުވެރިން ބަސްދިނުމަށް، މިހެން ވެސް ނަތީޖާއެން ހިތާމަވެން ހިތާމަ ދަންނަވައި
ހިތާމަ ކަމުސާއްޔެ، ވެސް މިޙިސާބުން ވިދާޅުވި ވާހަ.

ވެންނެން ނަފްރަގެވެން ވީހާ ބަދަލުވެއްޖެ މިއްސުވައި ވާ މިއްސުވެންވެއް
އަދި މާ ގެންދެވި. ހިތާމަ ކަމުސާއްޔެ މިއްސުމުވި. ދީނީ ޚިޔާލުތައް އަދަބީ ޚިޔާލުތައް
ތަޖުރިބާ ވާހަ. ވެގެންދިޔަވަކި. މަޖިލިސްވަކި. ވާހަކަވަކި. މިހެން ގޮސް ހިމަނައި
ނުވާތީ ފަދަ ގެނަ މިއްސުވާން މިއްސުވީ އެވެ. އެގެ ވަރަށް މުޅިކަމެއް ވަކިކަމަށް ފަހަގަކޮށް
މިއްލަ ހިތި ޚިޔާލުތައް. އެއީ 1362 ހ ވަނަ އަހަރު މިއްސުވައި "ސަލާހުއްދީން ބަރުދޭރު"
މިނަން ދިއްވަޔާއި ޚިޔާ. ޚިޔާ ފަހު ވާހަކައި މިއްސުވަޔާއިވެ.

ދަރުބާރުގެ ހިލާ، (ޙަސަން ގަސްދުރުހަރު)
ހިނގާ ފިޔަވި ވެރިކަމު، (މުދަރިސުން ދިވެހިރާއްޖެ)
ތިޔާއިރު ޖަބައިރު (ކުލި ސަލާހުއްދީނު)

މާލޭގައި މިއްސުވެއްޓިވުން، ބަސްތައް ޢަލްސިސިލާއިނުގެ ދިނުގެ ޚިޔާ
ދިވެހިރާއްޖޭ ޚިޔާ ނަހަރު ވަގުތުގެ ސިކަލާ މަހަލް، ސުލްޠާނުގެ ގަނޑު، ވަޒީފާދާރުސާން
މުޅިކުރެވި. ވަރަށް އަގުބޮޑު ތަރުޖަމާ މިތާނގެ ތަފްސީރު އެއް މިއްސުވޭ ޚިޔާ.
މާލޭ ދިވެހިބަސް އަދަބަށް ވިޔާޙިޔާ ވަރަށްބަސް އަގުބޮޑު ހިދުމަތެން ވެދި
މާލޭގެ ނަހަރު ގެރިވެއްނުވި. މާލޭ އެމްސާއިރު ބަޔާންކުރާ ސިފަތު "ކާނޑުލް
އަދަބު" އަދި ވަރަށް ބަރުބޮޑު ވިޔައިގެ ދަރުބާރު.

ޗުއްޓީ އިތުރަށް އެވަރު ވާހަކަތަކެއް ލިޔުއްވި އެވެ. ދަރުބާރުގެ (ކަރުދުއްދީން
ވާހަކަ، ސުޢޫދުގެ ވާހަކަ- އާދީ ބަނޑާރު ނައިބުގެ ވާހަކަ، މިވާހަކަތައް ލިޔުއްވިއެވެ.
އަދި އެގޮތް ވާހަކަތައް ތަރުޖަމާކުރައްވައި އެވެ. "ދަރުމަވަންތަ ރަސްގެ" ފަދަ އެގޮތް
ވާހަކަތަކެވެ. މިއިން ކަނޑުވާލި އަޅާ ދިވެހި އަދަބަށް ލިބިފައިވާ މުއްސަނދިކަމެކެވެ.

ފަސްގަނޑުއަޅުވައިދިން މަތިވެރި ހުސައިން ސަލާހުއްދީން، ދިވެހި އަދަބަށް ކުރެއްވި
ޚިދުމަތަކީ ހަމަ ހަމަ ނުކުރެވޭ، ހިތަށް ވަރަށް ދިވެހިން ދަންނަ، އަސާސް ބިނާކުރި
އަދަބީ އުސްތާދެކެވެ.

ހުސައިން ސަލާހުއްދީން ދަރިކަލުން އުފަންވެވަޑައިގެންނެވީ 15 ޖުމާދަލްއާޚިރު 1298 ހ.
ގައެވެ. ވަފާތުވީ ރަސްކަމުގެ ދަރުބާރު ކަމުގައި 16 ފެބުރުއަރީ 1367 ހ. ގައެވެ.
ފަސްދުވަސް ލިޔުއްވައިދިން އަދަބީ ކަންތައް ކަމަށްވާތީ ކަލޭގެ ފާނަށް ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ.
ރަޙިމަހު ﷲ ހުސައިން ސަލާހުއްދީން ދަރިކަލުންގެ އެވެ. އާމީން

<u>ހުސައިން ސަލާހުއްދީން ލިޔުއްވި ފޮތްތަކުގެ</u>
<u>ތަރުތީބާއި އެ ފޮތްތަކުގެ ފިހުރިސްތު</u>

1- އައްދުއްރުލް މަންޡޫމް ފީ ސީރަތުއްނަބިއްޔިލް މަޢްޞޫމް (ސީރަތު 56) ދިރާސާ
ކުރެވިގެން ލިޔުއްވިއެވެ. މިއީ ދިވެހިބަހުން ނަބިއްޔާގެ ސީރަތު ލިޔުއްވި ފުރަތަމަ
ފޮތެވެ. ތިން ބައިގެ ފޮތެވެ. މިއީ ބޮޑު ފޮތެއް ކަމަށްވާނެ ތަރުތީބު ހަދައި
ދިރާސާކޮށް ތަރުޖަމާކުރެއްވި ސީރަތު ކަމަށްވެސް ވެއެވެ. އިސްލާމް ދީނުގެ ތާރީޚު
ނަމާދާއި ރޯދައިގެ ތަރުތީބުން ލިޔުއްވި ފޮތެކެވެ. މިފޮތް ލިޔުއްވީ އަރަބި އަދަބުގެ
ޢިލްމީ ފޮތްތަކުން ރަނގަޅު ގޮތްގޮތުން ދިރާސާކޮށް ބަލައިގެން ލިޔުއްވި ފޮތެކެވެ.

މިޤައުމު އެކުވެރިކަމާއި ނިޒާމުން ހަރަކާތްތެރިވުމާއި، ފިކުރު ހިތްވަރު ކުރުވުމަށް ކަމަކުރެވޭ އެއްބަސްވުމާއި
ތަރުބިޔަތު ފަރާތްތަކުން ދަރުމަވެރިކަމާއި ފަހުމު ވަޒަން ކުރުމަށް ފަރާތްތަކެއް ގާއިމުކުރެވުނެވެ.
އެކަން ކުރުމުގައެވެ.

މިފިރުޤާގެ ވެރިންނަކީ

1- އަލްއުސްތާޛު އަޙްމަދު ކަމާލުއްދީން ހިތަދޫގެ (ނައިބު)

2- ކާޒީ ޙަސަން ތާޖުއްދީނުގެ މުޙައްމަދު ފުޅު (ކާތިބު)

3- ހުސައިން ދީދީ މުސްތަޝާރު.

4- ބޮޑުފެނުމުޙައްމަދު ދީދީ. މިއެވެ.

2- އަލްބަރަކާތު އަފާލް ހިމާޔަ (32 ބޭފުޅުން) މެމްބަރު، ވަކީލުން ހިމާޔަތް އިސްލާހުކަން
ދަސްކުރުން ފަސްކުރުން މަގުން އެކުވެރިވުމައި އެވް ފަތުރާ. މިފިރުޤާ ޤާއިމުކުރީ 1350 ހ.
ވަނަ އަހަރު މާލެ ގައެވެ.

3- އަލްބަސްރާތާ ހީ ވަރުޖަމާލީ އަރުކާނީ ޖަމްޢިއްޔާތާގެ ވާރިސުން،
ފިއްސަފާގެ ލިބުމަށް ނިސާބު: (100 ބޭފުޅުން) މެމްބަރު، ފަރާތުން ނަމާދުގައި ހިނގާ
ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުގެ ފަހަރާއި ހިނގާ ޖަމާޢަތް ވަސީލަތާއި ދުޢާތައް ދީލަފާ ބޭނުން
ވަކިކުރުމަށްވެސްވެއެވެ.

މިފިރުޤާގައި ދަރުބާރު ފޮނިން ޤާއިމުވެގެން މާލޭގެ ނާސިޙުއްދީނެވެ.
ޤާއިމުވީ ދަރުމަވެރި ޢަބްދުﷲ ކަމާލުއްދީން ބަސްރާއީ މުނާޒަރާއެވެ. އޭގެ
1348ހ. ، 1350ހ. މިއަހަރު ގައެވެ. ކޮންމެ ފަހަރަކު މެމްބަރު ޖުމްލަ 1000އެވެ.

4- އަލްއަރުޖަޒަތުއް ސަޢާދާތު ހީ ވަރުޖަމާލީ އަރުބަޢީނަތު ނަމާދުއްދީ (62 ބޭފުޅުން)
މިފިރުޤާ ޤާއިމުކުރީ ހުސައިނުގެ މުޙައްމަދު އަބްދުﷲ ބަޔަކު ދީދީ ކަރުކަރުގައެވެ. 1334 ހ.
ގައެވެ.

5- ތަސްހީލުލް އަދަބިއްޔާ ފީ ލަޠްފީޤިލް ޢަރަބިއްޔާ (48 ސަފްހާ) ޗާޕްކުރީ 1350 ހ
ގައި ޗާޕުކުރެއްވެ.

6- އިލްމުއްތަޢުލީމު އައްޅަރައްބާނިއްޔާ: (24 ސަފްހާ) ކާމިނީގެ ދުނުވު ވަކަށް. ދަރުމަވެރި
ފަރާތުން ދަށް ދަރުގެ ސާރިބުންނަށް ބެއްސުމަށް ފަރާތް. 1344 ހ. ގައި ކަރުކަވާގައި
ޗާޕުވި.

7- ކާމިނީގެ ސަވާލުތައް: (40 ސަފްހާ) ކާމިނިޔަށް ފަހިވާފަދަ އަށް އަނިޔާ މިހުނާއި
ކުރަނީ ސަވާލުތަކާއި އަދި ޖަވާބު ވަކާގެ މިސާލު ވަކާގެ ގޮތުން އެއް ކަރުވަން ފޮނުވީ.
ޗާޕު ކުރީ ޗާޕުކުރެއްވެ.

8- އައްވަލުފޮތް އަދަބިއްޔާ މިޞްރާބިއްލުޣަތި މަނަވާ ދިރާސާ :(48 ސަފްހާ)
ދިވެހިބަސް މިއަދާއި އެދުރުގެ މުގުރާއް ހިސާބަކުން ބަރާބަރަކުން ފަހި ވާ ފޮނުވީ.
ޗާޕުކުރެއްވި ކާމިލުވެގެން، އަލްއަމީރު އަބްދުލް މަޖީދު ދީދީ އެވެ. 1347 ހ. ގައެވެ.
މިޒަމާ އާކަށަވަރުވައި ކުރެއްވި 1352 ހ. ވަނަ އަހަރު ކާމިލުވީގައެވެ.

9 - ޖުއްމަދާރުލްއާތިރި (28 ސަފްހާ) ވައްޓަފަ މިތުރުގެ ކަޑަ މަސްޖިދު އަކާވެ.
ދިވެހިބަހުން، މަޤުނަވީގެ ވަޖުނަށް ގޮތުން އާކަށަވަރު ކަރުދާހުގައިވާ ފޮނުވީ. ޗާޕުކުރީ،
މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލު ކަލޭގެފާނު (ދިދީ) ކަށް ކަވާ ގައެވެ. 1358 ހ. މިވަނަ އަހަރު
ގައެވެ. ވައްދަރު ޖުމްލަ 1000-

10 އައްސަލްތަނަތު ހަސަންނޫރައްދީން ދަރުނަށަށް ދަސްކަމަށް ކުރިމަތިލާ ދަރުނަށް
ފަރާތުން މާލޭގެ ކަވަރު އަވަސްކޮށް، ބާއްޖެއަށް ނުރައްވާ އަމުރުފުޅުތައް: (28 ސަފްހާ)
ޗާޕުކުރީ ޗާޕުކުރެއްވެ.

11- އައްސީރަތުއް ނަބަވިއްޔާ އަލްމުތަރުޖަމާ ބިއްލުޣަތިލްމަހަލްދީބިއްޔާ، ޖުމްލަވެގެ ޖިލްދު
3- މުޅިން ޗާޕުކުރައި 950 ސަފްހާ މިއީ ދައުލަތުގެ ޚަރަދުން ޗާޕުކުރައްވައި، ޚާއްޞަގެ
ކަރާދާ ނަތީޖާ ފޮނުއްވުމުގެ، އަދި މާލޭގައި ބިކުބިރު ގަރަދުކަނި ޗާޕުކޮށް
ދެވިފައިވާ ފޮތެކެވެ. ތާރީޚީ ކަތިބުގައި 1356 ހ ގައެވެ.

12- ބަސްބިޔާ ބަރުދުލު ޗާޕުކުރު : (ޖުމްލަ 8 ސަފްހާ) ތާރީޚީ 1357 ހ. ވަނަ އަހަރު
މާލޭ ގައެވެ.

<u>އަރަބި ބަހުން ލިޔުނު ތާރީޚީ ފޮތް ހުރި ބަޔާން:</u>

1- ހުކުރު ޚުތުބާތައް (2) މިހިން ފޮތެއްގައި 48 ސަފްހާ ތާރީޚީ، ކަތިބުގައި
1345ހ. ގައެވެ. މިއީ ޚައްޤުގެ ޚުތުބާން މުދިމުނުނަން ދައުލަތުގެ ޚަރަދުން ޗާޕުކޮށް
ދެވިފައިވާ ފޮތެކެވެ.

2- މާލޭގައި ތާރީޚީއްޔާ ޚުތުބާތައް: (ސަފްހާ 54) މިއީވެސް ޚައްޤުގެ ޚުތުބާން
މުދިމުނުނަން ދައުލަތުގެ ޚަރަދުން ޗާޕުކޮށް ދެވިފައިވާ ފޮތެވެ.

3- އަލްއަސަރުން ޢިބަރި ފީ އެއިރިވެރިކަމު ހަރިހާ ބަޔަކަށް - ކަރަމަތުދަރުދު. މިފޮތް ތާރީޚީ
ބަލާބެއްވެ. ވަނަވަރާތީ ފިރުއައުގެ ހަރަދުކުރެއްވި. ތާރީޚު އަހަރު- 2000-

<u>މިރުސިފާތު މުޢާމަލާތު ތާރީޚު، މިހާރު ތާރީޚީ ބަޔަކަށް:</u>

1- ދިރާސާތު ދެގ: އަލްފަސްލުތައް . (58 ސަފްހާ) 1354 ހ. ވަނަ އަހަރު ހެދި މާލޭ

އަދުރުގައި ހުންނަވައި، ވައްޓަފާޅުވަނަ ލިޔުއްވި ފޮތެވެ. މިފޮތް ދޫކު

2- ސަފުޙާ ޢަލީ. ހިޖުރަތުގެ ރަސްމީ ވަޒީރުގެ ފަރާތުން. (ސަފްހާ 24) ހިޖު
1354 ހ. ގައި އަދުރުގައި ހުންނަވައިދިއުމުގެ ފޮތެވެ.

3- ވާރުހިބޮލުމެވެ.

4- ބަޔާން ނަޒުމު.

5- އުތުރު އަލްއާލި މުޙައްމަދު ސިރީ ސަލާމުއްލަ މަނާރުދުނުގެ ވާހަކަ (349 ސަފްހާ)
ފުޅުސަފްހާ ސައިޒުގެ

6- ރިވާޔަތު ކަރީމުއްދީން: (340 ސަފްހާ) ފުޅުސަފްހާ ސައިޒު. ހިޖުރަ ދިއުމުވާއިދިޔަ
1329 ހ. ގައެވެ.

7- ރިވާޔަތު ނަސޭޙަތުގެމަސްއަލަ: (338 ސަފްހާ) ހިޖު 1352 ހ. ވަނަ އަހަރު
ސިލްސިލާ ހުންނަވައި ދިއުމުގެ ވާހަކައެވެ.

8- ސަފަރު ނާމާ އަބްދުލްމަޖީދު: (289 ސަފްހާ) މުޙައްމަދު އަލްއަމީރު އަބްދުލް މަޖީދު
ރަސްގެފާނުގެ ރިޔާސަތުގައި، 1347ހ. ދިވެހި އަހަރު ބައްޕާ ދަތުރު ފުރުމުގެ ވާހަކައެވެ.
މިފޮތުގެ މުސްލިމުން ދިއުމުގެ ރިޔާސަތުގައި. ވަރަށް ބޮޑު ތަފްސީލު ސަފަރު ނާމާއެއް
ސަފަރުނާމާއެވެ.

9- އައްޝައިޚު ޙުސައިނު ފަރީދު ދޯރިމޭނާ ކިލެގެފާނު ރިޔާސަތުގައި ބަޣުދާދު އިސްލާމިކް
އިސްލާމީއިލްމުވެރިން (216 ސަފްހާ) ލިޔުއްވި ފޮތެކެވެ 1361 ހ. ވަނަ އަހަރު ދިއުމުގެ
ފޮތެވެ.

ބޭނުންކުރި ފޮތް:

1- ފަތުރުވެރިކަމުގެ ދެލޮބުގެ ހި ބޮޑުބޮޑު މަސްވެރިކަމާއިދޭ. އަލިކަން ފޮތެއް، 1324 ވަނަ އަހަރު އައްޔު ޗާޕުކުރި ހުރިހާ ކަމެއްގެ ދިރިއުޅުން ބޮޑުބޮޑުކަން ދެއްވި ފޮތެކެވެ. (ސަފްހާ 162) މިފޮތުގެ ފަހުގައި މަސްއަލަތަށް އާބާދީން މިޤައުމާމެދު އެޅި މިފޮތުގެ އަގުބޮޑުކަމާއިއެކު ބޮޑުޗާޕުކޮށްފައިވާ ފޮތެވެ.

2- ޔުވާޤީތު ނަފީސާ މިއަށްޓަކައިވާ މަޖިލީހާ. (278 ސަފްހާ) މިފޮތަކީ، އަލްފާސީގެ އުލޫމުދީން ގެރިގޭ މުސްލިމުން ދިރި ވިދުވެގެން މިއައީ އިސްލާމީދީނުގެ އަގުބޮޑު ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ފޮތެކެވެ.

3- ސުލޫކުލް ފަރާއިޟު މުޚްތަޞަރު (ސަފްހާ - 12) 1359ހ. ގައި ޗާޕުކޮށް ފޮތެކެވެ.

4- ބޮޑުޖަމާ އަލްއިސްލާމީ ސަޤާފަތުގެ- އަލްޢަބްދުއްލާ ޖަމާލުއްދީން އަލްއަޝްޢަރީ (ސަފްހާ - 67) 1340 ހ.

5- ތަރުޖަމާގެ ވަރު، ދީނީ ފަހަރެއް. (ސަފްހާ - 18) 1340 ހ.

6- ޔުސޫފުމާލް ދަށްވީހި އިލާ ބޮޑުޖަމާ ދަސްކުރުން ސަމާލުކަން އަލުމަށް ޖަމާލީ ދީނުގެ ވަނަ އަހަރު 1359ހ. ވަނަ އަހަރު އަލްއަޔާދު އަޙްމަދު މުޙައްމަދު ދަރުސް ބަސްތަކީ ޔަގީންކަމާ މިސްރުގައި ހުރިހާ ފަހުމެއްގެން ބޮޑުޗާޕުކޮށްފައިވާ ފޮތެކެވެ.

7- ނަސްރު- މުޚްތަޞަރުން މަތްޒަހަބުން މިނިވަން ދެވަނަދިން ކުރުބު އަރްކާނުލް އިސްލާމް. 1359 ހ.

8- އައްވަލުދެއަތޮ ހިއްވަރުބުއްދިއްޔާ. މާބަސްރު ޖިހާދު އިމާމު ޝިހާބުއްދީން ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަ (ސަފްހާ- 129) މިފޮތް އަދި ނުނިމޭ.

9- އުރެދާރި އޮދުރުންގެ ރިބައިން ޖިބުރައި ހުރި ބޮޑުގެ ނުސީހާ ޤަދަރު ކުރިއްޔޯ. (ސަފްހާ- 171) 1358ހ.

10- އަލްއިބްރާހީމު ޖިއްސުލްފު ހިބަރު. (ސަފްހާ 135) 1337 ހ. މިފޮތުގައި ބޮޑު ހަނދުމަފުޅުގެ ބޮޑުތަ ވާހަކައާއި، އުރުވަސްފުރު ރާއްޖެއަށް ޤާނޫނު ވަރުއްވުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށް ލިޔުއްވި ފޮތެވެ.

11- ވަރުޖަހާ އަލްބަރުކާތުލް މުލުކު ޕާ އަށް ރަސްމީވި ނަބައްދިސާ މުޙައްމަދު ކާނަލު ރަސްމުއްލީލު އާޒާދީން (ސަފްހާ - 48) މިޕީ އައްސަޔްޔިދުލް އައްލާމާ ސަރުދާރުގެ ދަރުވާރު ހުއްދަވީ މިއުރާޖް ދައުލަތުގެ ވަރުޖަހާ އޮވޭ. 1348ހ.

12- ދިވެހިބަހުން ވަރުޖަހާ ކާރުފައި ހުރި ހުވާބޮޑުކަމް ލިޔުނު ފޮތް. މިފޮތުގައި މާލޭ ހުކުރު މިސްކިތު މިނބަރުގައި އުރެދާރި ދުވަހު ކިޔައި ފައި ހުރި ހުތުބާ އޮވޭ. (ސަފްހާ- 339)

13 - އައްލާމާޙަރާލް ދަރުބަސްހައްޖާ (ސަފްހާ- 254) މަދުރަސަތުލް ސަލީމާއާގައި އުރެ ދުވަހު ދެއްވައިފައި ހުރި ވައުޢާޒު.

14- ވައުޢާޒު ސަލާމަތު ދީން (ސަފްހާ- 450) މިޕީ، ދަރުމަވަންތަ އުރެ އުރެ ކާރުކަމުގެ ވަރުގައި ދެއްވައިފައިވާ ވައުޢާޒު ވަކަވެ. މިފޮތް ޖިއްސުލްމުލްކަށް އަލްއަމީރުލް މަރުޙޫމް މުޙައްމަދު އަމީނުދީދީއަށް ވަދުވަން އަރުވައިވިއްޔެވެ. 1359ހ.

15- ފުރަތަމަ ޝާރަ ފަރާތުން މާލޭގައި ކިޔަވާދޭ މަދަރުސާގެ ތަރިކާ (ސަފްހާ-

58)

16- ސުލްޠާން ޝަމްސުއްދީން. (ސަފްހާ- 141) އައްސައްޔިދު ބުރުޖު މުޙައްމަދު
އިބްރާހީމް ރަހުމާގެ ރަސްކަލުން ބޮޑުވެވި ދަރަސްކުރާގެ ހަބަރުތައް
17- އަލްއުސްތާޛު އިބްނު ބަޠޫޠާގެ ތާރީޚުން ދިވެހި ރާއްޖޭގެ ވާހަކަ ކުރި
ރަސްކަލުގެ ތަރުޖަމާ. (ސަފްހާ- 98) 1340ހ.

18- އައްޒު މިދު އަލްފާސީގެ އެދުރުގެ އަހަމަދު ދީދީ އެފެންދީގެ މުސްކުޅިގައި
އަވަހަށް ވާހަކައިގެ ދަރުސް ހަތަރުވި އެފެންދީއަށް ބޭނުން ވާހަކަ (ސަފްހާ- 153) 1342،
މިއީ ފަހުގެ މުޅިއެއްމުއްދަތު.

19- ދިވެހިންގެ ބަހުރު ނަމާ. (ސަފްހާ- 120) ދިވެހިންގެ 42 މީސްނާއި
ބަޔާންކުރުގެ ބައިގެ ބޭބެގެ މުސާފިރުއާއި ގަވާއިދުން އައްޔާރު ކަރުއަށް ދަތުރުގެ
ވާހަކަ: މިދިޔަ ހަފުތާއަށް 1346ހ. ގައިވެ. ފެށި ނިންމަވައިފައި ވަނީ 1347ހ. ގައެވެ.
20- ކުރި ވާހަކަ ފޮތް. (ސަފްހާ- 224) މިފޮތުގައި ވަނީ 28 ވާހަކައެވެ.
މިއަދުވެއްޖެވަނީ 1358ހ. ވަނަ އަހަރުއެވެ. (މިފޮތް މިހާރުވަނީ ނެތިފައެވެ.)
21- ނަކަތުބޮޑުގެ ދަރިގެ ވާހަކައިގެ ތަރުޖަމާ- (ސަފްހާ- 153) 1358ހ. ގައި
ޗާޕުކުރި ވާހަކައެކެވެ.

22- ބައްޕަ އުސްތާޛާއި ބަދަލު އުސްތާޛު. (ސަފްހާ- 47) 1348ހ
23- ބައްޖެގެ ވާހަކައިގެ ތަރައްޤީގެ ވާހަކަ (ސަފްހާ- 68) ފާތުމަތު ސައީދު
ދީދީ ބައްޖެން ވެރިއަކަށްވުމަށް އެދުމަށް އިން ޗާޕުކުރި ފޮތެއް.
24- އަލްއުމްދަތު ފީ ތަރުޖަމަތު ބުރުދާ (ސަފްހާ- 91) ފުރުސަތުގެ ސައީދު.
1348ހ.

އަރަބިބަހުން ލިޔުއްވައި، ބާއްސަވާފައިވާކަމެވެ.

1- ރަބީޢުލްއައްވަލުމަހު ހަށް ދުވަހު އަހަރު. -8- ދޭ ވިލަގައި ފުރަތަމަ ހަދިޔާ ވަކިކޮށް ހުށަހަޅައިގެން މުޤައްދިމާގެ ދުވާލު، ގާނޫނީ ގޮތުން މިފޮތުގައި ވާހަކަ ވަކިކޮށް ހުށަހަޅައިގެން ދުވަހު ދުވަސް، ދެކޮޅަށް ހުށަހަޅާ ވަކިކޮށް ދުވަހު އަހަރު އަނެއްކާވެސް.

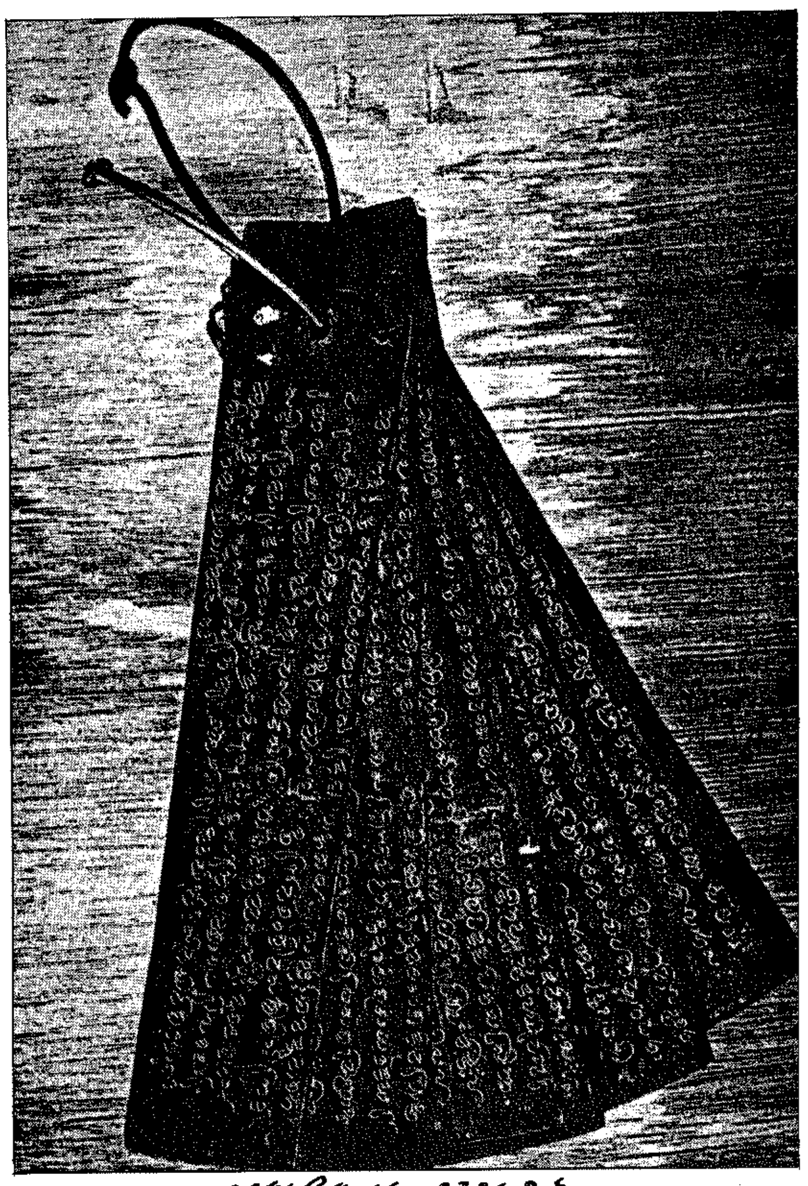
2- އައިސްލާމްގެ އިންސާނިއްޔަތު ފިލާވަޅު މުހިއްމު ހަރަކާތް ބޭރުކުރަށް. މައުލޫމާތު

3- ނަފްސާނީ މުސްލިމުންނަށް ދީ ބަރަކާތް މަސްއޫލިއްޔަތު އަދާކުރުމަށް ފަހު ނުސްލިމުން ވެ ރިވާތް ދިރާސާކުރެވޭ އާދަމް ދިޔަ ދީން ނަފްސު ފައްސަލަ ބިލާދުތަކުގައި މުސްލިމުންގެ މަދަރުސާ- (ސަފްހާ- 231) 1357 ހ.

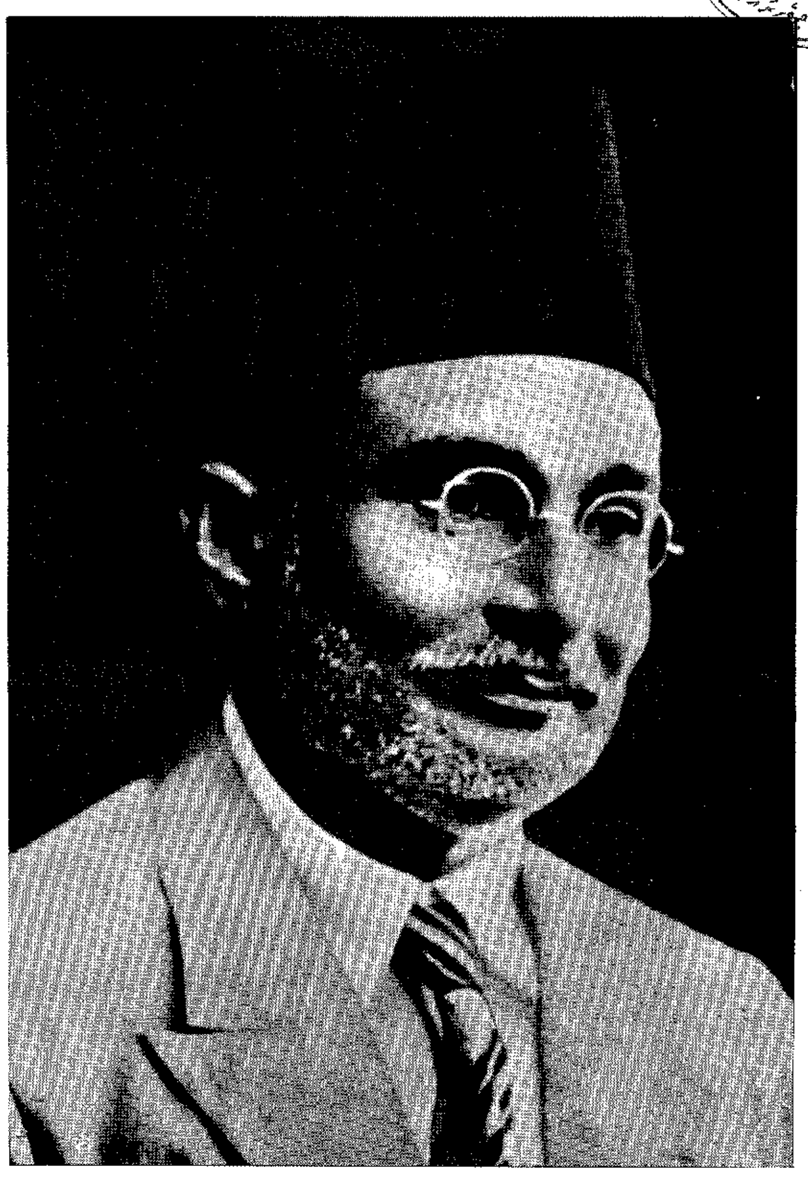
ނޯޓު: މިފޮތުގެ ލިޔުމުގައި އަސާސީ އިބާރާތް ކުރީ ބަރަކާ ވަރަ ގޮތުގައެވެ. މުސްލިމް ނުކުތާތައް ހަމަ ކުރިއަށްގެންދެވެ:

- ރ.ޖ-

ނޯޓު: މިފޮތް މައުލޫމާތު ލިޔެކިޔުމުގައި އަސާސީކޮށް ބަލާފައިވަނީ އަޅުގަނޑުމެން މުސްލިމުން ދީނީ އަސާސީ ވާހަކަފުޅު ސިފަ ކޮށް، އަޅުގަނޑު މުސްލިމުން އިސްލާމް ދީނުގެ ލިޔުއްވުންތަކެވެ.



ދިވެހި އަކުރުން ލިޔެވިފައިވާ ލޯމާފާނެއް



ވަޒީރުލްމަޢާރިފު ހުސައިން ސަލާހުއްދީން